

Asia: VN/20785/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024-2027 ja siihen liittyviksi laeiksi sekä lapsilisälain 7 §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ

- SOSTE esittää indeksijäädytyksistä luopumista. Indeksijäädytysten ja muiden sosiaaliturvaan kohdistuvien leikkausten kumuloituvat vaikutukset perusturvan varassa elävien ihmisten toimeentuloon ovat kohtuuttomia.
- Lapsilisään ehdotetut korotukset ovat kannatettavia. Ne eivät kuitenkaan kompensoi useille pienituloisille perheille kohdistuvia muita sosiaaliturvan leikkauksia.

INDEKSIJÄÄDYTYKSET HEIKENTÄVÄT KOHTUUTTOMASTI PIENITULOISTEN TOIMEENTULOJA

SOSTE ei kannata esitettyjä indeksijäädytyksiä, jotka koskevat laajasti eri etuuksia, muun muassa vähimmäismääräisiä sairauspäivärahoja, kuntoutusrahaa, työttömän perusturvaa, yleistä asumistukea, eläkkeensaajan asumistukea sekä opintoetuuksia. Jäädytysten ulkopuolelle jäisivät vain kansaneläke, takuueläke, perhe-eläke, kansaneläkelain mukainen lapsikorotus, vammaisetuudet, rintamalisät, toimeentulotuen perusosa, luopumistuen täydennysosa, lääkekatto, sotilasavustuksen perusavustus ja elatustuki.

Lait olisivat voimassa vuoteen 2027, mutta niin, että jäädytysten enimmäisvaikutus etuuksien reaalitasoon voisi olla enintään 10,2 prosenttia. Tämä on suuri leikkaus, joka vähentää merkittävästi ihmisten reaalituloja ja vaikuttaa pysyvästi etuustasoon. Perusturvan taso on jo aiemmin

perusturvan riittävyden arvioinnissa todettu matalaksi. Se ei riitä nytkään kohtuulliseksi katsottuun minimikulutukseen. Jatkossa ihmisten on pärjättävä vielä huomattavasti pienemmillä tuloilla.

Indeksijäädytysten myötä esimerkiksi työttömän perusturvan reaaliarvo laskisi vuonna 2024 noin 45 euroa kuussa, vuoteen 2027 mennessä laskua olisi jo 91 euroa. Samansuuruinen olisi pudotus myös vähimmäismääräisissä sairaus-, vanhempainpäivärahoissa ja kuntoutusrahassa. Opintorahassa reaaliarvon pudotus olisi ensi vuonna noin 16 euroa ja vuoteen 2027 mennessä noin 32 euroa kuukaudessa. Nämä ovat merkittäviä leikkauksia pienituloisten taloudessa. Moni etuuden saaja saa samaan aikaan useampaa etuutta, jolloin indeksijäädytysten kumuloituvat vaikutukset ovat vielä suurempia.

On kohtuutonta heikentää näin merkittävästi perusturvan tasoa. Tilanne, jossa toisilla menee yhä paremmin ja heikoimmassa asemassa olevilla yhä huonommin, ei rakenna yhteiskuntaan luottamusta ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Perusturvan tehtävänä on tukea ihmisten toimintakykyä. Mikäli perusturvan taso on liian matala, tulee siitä rajoite ihmisten osallistumiselle. Lisäksi mitä matalampi on perusturvan taso ja mitä enemmän kontrollia sekä vaatimuksia sen saamiseen liittyy, sitä heikommin perusturva tukee ihmisten luottamusta yhteiskuntaan.

Etuuksien indeksijäädytysten sijaan julkista taloutta voitaisiin tasapainottaa verotuksen kautta esimerkiksi luopumalla ansiotuloverotuksen indeksitarkistuksesta.

TAVOITTEIDEN VASTAISESTI KÖYHYYS JA TOIMEENTULOTUEN TARVE LISÄÄNTYVÄT

Suomen tavoitteena on vähentää köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevien määrää 100 000:lla vuoteen 2030 mennessä, määrästä kolmasosan on oltava lapsia. Esitetyt indeksijäädytykset ovat täysin vastakkaisia tälle tavoitteelle. Köyhyyden lisääntymisellä voi olla huolestuttavia seurauksia: ylivelkaantuminen lisääntyy, vuokrien maksaminen vaarantuu, ruokamenoista selviytyminen vaikeutuu ja ihmisillä ei ole varaa tarvitsemaansa terveydenhuoltoon ja lääkkeisiin. Sosiaalisten ongelmien yleistyminen lisää korjaavien palvelujen tarvetta ja kuluja pitkälle tulevaisuuteen.

Indeksijäädytysten myötä toimeentulotuen tarve lisääntyy. Perustuslakivaliokunta on aiemmin pitänyt huolestuttavana, että ehdotettu lainsäädäntö ohjaa ihmisiä toimeentulotuen varaan. Myös parlamentaarista jäsenistä koostuva sosiaaliturvakomitea piti viime kaudellaan pitkäaikaisen toimeentulotuen tarpeen vähentämistä yhtenä keskeisenä tavoitteena sosiaaliturvan uudistamisessa.

Toimeentulotuki on vahvasti tarveharkintainen etuus ja sen varaan joutuminen tarkoittaa ihmisille jatkuvaa asioimista etuusbyrokratian kanssa raportoiden tuloistaan ja menoistaan.

Toimeentulotuelta on heikompien kannustimien vuoksi vaikeampi työllistyä, millä on negatiivinen vaikutus työvoiman tarjontaan pitkällä aikavälillä. Pidentyneellä toimeentulotukiasiakkuudella on todettu olevan myös ylisukupolvisia vaikutuksia. Erityisesti toimeentulotuen saannin pitkittyessä lasten hyvinvointiongelmien yleistyvät. Tutkimuksessa on osoitettu, että pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneiden vanhempien lapsista lähes kolme neljästä oli saanut myös itse toimeentulotukea ja lähes puolet oli vailla peruskoulun jälkeistä jatkotutkintoa. Sama ilmiö toistui lasten psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa, psyykenlääkkeiden käytössä, rikollisuudessa ja kodin ulkopuolelle sijoituksissa. Näin perusturvan heikentäminen ja ihmisten siirtäminen viimesijaisen toimeentulotuen varaan lisää julkisen talouden kuluja pitkälle tulevaisuuteen. Tutkimus osoittaa esimerkiksi, että perheiden siirtyminen toimeentulotuelle lisää terveydenhuollon ja lastensuojelun kustannuksia.

ESITETYT LAPSILISÄN KOROTUKSET OVAT KANNATETTAVIA, MUTTA EIVÄT KOMPENSOI PIENITULOISILLE PERHEILLE KUMULOITUVIA MUITA LEIKKAUKSIA

Lapsilisien korottaminen niissä perheissä, joihin kohdistuu suurin köyhyysriski, on kannatettavaa: pikkulapsiperheissä, yhden huoltajan perheissä ja monilapsisissa perheissä. Korotukset ovat kuitenkin pieniä ja eivät kompensoi esimerkiksi työttömyysturvan lapsikorotusten poistoa. Lapsikorotusten poistamisesta kertyvä säästö luvattiin hallitusohjelmassa kohdentaa uudelleen lapsiperheille. Lapsilisien korotukset eivät kohdistu niille, joilta lapsikorotukset leikataan, vaan kaikille lapsilisän saajille, myös hyvätuloisille. Lapsilisien korotukset ovat suuruusluokaltaan murto-osa työttömyysturvan lapsikorotusten tasosta.

Lapsilisiä ei ole sidottu indeksiin ja niiden reaaliarvo laskee jatkuvasti. Jatkossa lapsilisät tulisi sitoa indeksiin ja etuutta tulisi jatkossa saada siihen saakka, kun lapsi täyttää 18 vuotta.

LEIKKAUSTEN KUMULOITUVAT VAIKUTUKSET HUOMIOITAVA JA LUOVUTTAVA KOHTUUTTOMISTA LEIKKAUKSISTA

SOSTE pitää hyvänä ehdotusta, että esityksestä pyydetäisiin lausunto perustuslakivaliokunnalta. Vaikka perustuslakivaliokunta ei ole katsonut tarpeelliseksi säätää perustuslain tasolla yksityiskohtaisesti riittävän turvan tasosta, tulisi perustuslakivaliokunnan tarkastella kriittisesti perusturvaan kohdistuvia kumuloituvia ja pitkän aikavälin muutoksia, jotka vaarantavat perusoikeuksien suojaa.

Hallitusohjelmassa linjattujen sosiaaliturvaan kohdistuvien erilaisten leikkausten ja indeksijäädtysten yhteisvaikutukset tulisi arvioida ja luopua samoille ihmisille kohdistuvista kohtuuttomista leikkauksista. Esitysten vaikutusten arviointi erikseen ei anna todellista kuvaa pienituloisten tilanteesta. Yksittäisten leikkausten kohdalla arvioidut vaikutukset voivat näyttää

kohtuullisilta ja perustuslainmukaisilta. Kumuloituvat vaikutukset ovat kuitenkin pienituloisille ihmisille merkittäviä.

SOSTEn maanantaina 18.9. julkaisemien laskelmien perusteella sosiaaliturvaan kohdistuvien leikkausten ja indeksijäädysten kumuloituvat vaikutukset ihmisille ovat suuria ja tulevat lisäämään köyhyyttä. Laskelmat osoittavat, että ensi vuonna pienituloisten määrä tulee lisääntymään noin 40 000 henkilöllä, joista 12 700 on lapsia. Toimeentulotuen saajien määrä lisääntyy noin 47 000:lla.

STM:n luvataan valmistelemaan muutosten yhteisvaikutuksista erillismuistion, joka toimitetaan eduskunnalle hallituksen esitysten yhteydessä. Vaikutusarvioita ei kuitenkaan ole tämän esityksen lausuntokierroksella ollut käytettävissä. Sosiaaliturvan leikkausten yhteisvaikutuksista pitäisikin järjestää erillinen kuuleminen.

PUUTTEELLINEN LAUSUNTOAIKA

Esityksen lausuntoaika on vain viisi arkipäivää, mitä on täysin riittämätöntä. Lyhyt lausuntoaika ja kiireellinen valmistelu vaikuttavat heikentävästi lainvalmistelun laatuun ja eri tahojen mahdollisuuden lausua esityksestä. Tämä on huolestuttavaa, kun ollaan tekemässä muutoksia, joilla on merkittäviä vaikutuksia taloudellisesti haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisiin.

Järvinen Anna
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry